

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie innowacji społecznych, sieci i komunikacji cyfrowej

(opinia z inicjatywy własnej)

(2016/C 013/16)

Sprawozdawca: Bernardo HERNÁNDEZ BATALER

Dnia 10 lipca 2014 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie

innowacji społecznych, sieci i komunikacji cyfrowej.

Sekcja Transportu, Energii, Infrastruktury i Społeczeństwa Informacyjnego, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię dnia 31 sierpnia 2015 r.

Na 510. sesji plenarnej w dniach 16–17 września 2015 r. (posiedzenie z dnia 16 września 2015 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 204 do 1 (11 osób wstrzymało się od głosu) przyjął następującą opinię:

1. Wnioski i zalecenia

1.1. Innowacje społeczne oraz sieci współpracy powinny być w pełni wykorzystywane do pobudzania i wzmocnienia udziału obywateli i, ogólnie, społeczeństwa obywatelskiego w opracowywaniu polityki UE i zarządzaniu nią, za pośrednictwem zbiorowych, oddolnych projektów realizowanych przez zespoły rozproszone, przyczyniających się do bardziej bezpośredniej demokracji.

1.2. Powszechny dostęp do nowych technologii, a zwłaszcza do sieci szerokopasmowych, powinien być nadal priorytetem Unii Europejskiej i być uznawany za usługę świadczoną w interesie ogólnym, która powinna zapobiegać przepaści cyfrowej i związanym z nią konsekwencjom wykluczenia społecznego.

1.3. Dzięki wsparciu ze strony innowacji społecznych i wykorzystaniu sieci współpracy nowe technologie informacyjno-komunikacyjne powinny odgrywać istotną rolę w tworzeniu wysokiej jakości miejsc pracy wymagających wysokich kwalifikacji poprzez promowanie tych projektów, które mają na celu zakładanie nowatorskich przedsiębiorstw i podejmowanie inicjatyw pozwalających obniżyć obecną stopę bezrobocia.

1.4. EKES uważa, że podstawowe znaczenie ma wzmocnienie kształcenia cyfrowego. Chodzi o dobre kształcenie obejmujące odpowiednią naukę w systemie edukacji i umożliwiające młodzieży sprostanie wyzwaniom przyszłości. Chodzi też o kształcenie ustawiczne dla pracowników, które zapewni im kwalifikacje w zakresie wykorzystania nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych na rynku pracy. A także o kształcenie umożliwiające uczenie się przez całe życie, by uniknąć wykluczenia grup, które są bardziej podatne na trudności.

1.5. EKES popiera cele strategii „Europa 2020” i strategii na rzecz równości kobiet i mężczyzn. Popiera też inicjatywy przewodnie „Unia innowacji” i „Agenda cyfrowa”, a także środki konieczne do osiągnięcia synergii między tymi dwoma inicjatywami w celu poczynienia postępów w zakresie innowacji społecznych. Uważa zatem, że ważne jest włączenie tych celów do krajowych programów reform, a także ich monitorowanie w ramach europejskiego semestru. Jego zdaniem zasadnicze znaczenie ma również to, by we wdrażaniu, monitorowaniu i ocenie finansowanych przez Unię Europejską działań służących realizacji tych celów udział wzięło oprócz partnerów społecznych również społeczeństwo obywatelskie na szczeblu europejskim, krajowym i regionalnym.

1.6. EKES pragnie, by innowacje społeczne związane z nowymi technologiami w oparciu o sieci społecznościowe i współpracę umożliwiały opracowanie rozwiązań technicznych, które przyczyniają się do większego włączenia społecznego osób niepełnosprawnych, ułatwiają im osiągnięcie jak największej samodzielności i jak najszersze uczestnictwo i pozwalają sprostać wyzwaniom koniecznym do usunięcia przeszkód powodujących dyskryminację.

1.7. EKES apeluje do instytucji, by wspierały budowanie zdolności działania oraz wykorzystanie podstawowego środowiska cyfrowego, a także przyczyniały się do stworzenia przestrzeni dla innowacyjnych połączeń horyzontalnych na rzecz trwałego rozwoju, aby zrealizować formułę „innowacje społeczne + współpraca + komunikacja cyfrowa” oraz ułatwić i propagować szybki i bezpieczny dostęp w czasie rzeczywistym.

1.8. Komitet apeluje do Unii Europejskiej, by w ramach programu EaSI (programu Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych) finansowała opracowywanie i realizację projektów, które są inicjatywą społeczeństwa obywatelskiego i które są realizowane za pośrednictwem sieci społecznościowych i współpracy, pod warunkiem że ich cele są ukierunkowane na interes ogólny oraz że uwzględniają związaną z nimi zdolność do zatrudnienia i potencjał włączenia społecznego.

1.9. Komisja Europejska powinna zwłaszcza zapoczątkować jasną i konkretną politykę dotyczącą innowacji społecznych i dostępu obywateli do nowych technologii, co powinno doprowadzić do inicjatyw korzystnych dla całego społeczeństwa. Powinno to być zgodne z pakietem dotyczącym inwestycji społecznych Komisji Europejskiej⁽¹⁾. Niezbędne jest również zwiększenie inwestycji w talenty ludzi oraz wsparcie otwarcia rynków opartych na wiedzy, co sprzyja współpracy między przedsiębiorstwami i obywatelami.

1.10. W ostatecznym rozrachunku konieczne jest przyznanie pakietu inwestycji stymulującego innowacje społeczne w oparciu o rozwój technologiczny, promowanie współpracy w zakresie badań naukowych prowadzonych wspólnie w sposób interdyscyplinarny, ułatwianie dostępu do nowej wiedzy i tworzenie instytucji za pomocą demokracji bezpośredniej, co umożliwiają nowe narzędzia udziału w sieci i komunikacji cyfrowej.

2. Wprowadzenie

2.1. Celem niniejszej opinii jest analiza warunków niezbędnych dla pełnego wykorzystywania ICT w innowacjach społecznych, by służyły wspólnemu dobru. Mowa jest w niej również o środkach ułatwiających dostęp cyfrowy i platformach służących upowszechnianiu sieci kontaktów i rozwojowi synergii interakcji. W tym celu konieczne są między innymi analiza struktur sieci i dostosowanie ich do podstawowych zasad organizacyjnych.

2.2. W związku z zasadą: „Innowacje społeczne + współpraca + komunikacja cyfrowa” nasuwa się pytanie o znalezienie odpowiednich do tych celów narzędzi i procesów, by skutecznie osiągnąć oczekiwane rezultaty.

2.3. Priorytetowe znaczenie mają edukacja (kooperatywne uczenie się), szkolenia (platformy Mooc lub Moodle), e-zdrowie (systemy monitorowania stanu zdrowia), tworzenie miejsc pracy (umowy *on-line*), przedsiębiorczość społeczna, logistyka i transport, bezpieczeństwo żywności i produktów, administracja elektroniczna i usługi publiczne (głosowanie elektroniczne), demokracja gospodarcza (finansowanie społecznościowe, alternatywne waluty) i aktywność obywatelska.

2.4. W obecnym kontekście innowacje społeczne odgrywają szczególną rolę w takich dziedzinach, jak m.in. badania i rozwój, wydajność i zrównoważoność, spójność i włączenie społeczne, współodpowiedzialność i aktywność obywatelska, etyka biznesu i społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw czy też demokracja bezpośrednia i administracja elektroniczna.

⁽¹⁾ Źródło: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1044>

2.5. Komitet⁽²⁾ po raz kolejny przypomina wagę poszerzenia zakresu powszechnej usługi telekomunikacji elektronicznej, tak by obejmowała dostęp do internetu szerokopasmowego, z myślą o rozwiązaniu problemu nie tylko wykluczenia spowodowanego położeniem geograficznym, lecz również wykluczenia społecznego. Trzeba przy tym osiągnąć następujące cele: zmniejszyć przepaść cyfrową oraz zwiększyć spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną. Ponadto UE powinna ustanowić warunki ramowe dla jednolitego rynku dużych zbiorów danych (*big data*) i przetwarzania w chmurze (*cloud computing*), tak by służyły innowacjom społecznym.

3. Pobudzanie innowacji społecznych w obecnym kontekście cyfrowym

3.1. Sieci współpracy i komunikacja cyfrowa odgrywają ważną rolę w dziedzinie innowacji społecznych. Pojęcie innowacji społecznych wciąż się kształtuje, jednakże najczęściej stosowaną definicją jest wersja zawarta w sprawozdaniu BEPA:

„Innowacja jest społeczna zarówno pod względem celów, jak i środków. Definicję tę uzupełnia się, precyzując, że są to nowe pomysły (produkty, usługi i modele), które spełniają potrzeby społeczne (skuteczniej od ich alternatyw) oraz prowadzą do rozwoju nowych kontaktów społecznych i współpracy. Innymi słowy, innowacje te są nie tylko korzystne dla społeczeństwa, lecz również zwiększają jego zdolność do działania⁽³⁾”. Zasadniczo postrzega się je z punktu widzenia złożonych, dotąd niespełnionych potrzeb społecznych, w ramach polityki włączenia społecznego i spójności społecznej.

3.2. Główne elementy procesu innowacji społecznych to: rozpoznanie nowych, niezaspokojonych lub niewystarczająco poznanych potrzeb społecznych, opracowywanie nowych rozwiązań wychodzących naprzeciw tym potrzebom społecznym, ocena skuteczności nowych rozwiązań z punktu widzenia zaspokajania potrzeb społecznych i rozpowszechnianie skutecznych innowacji społecznych. Ponadto inicjatywy na rzecz innowacji społecznych są ściśle powiązane ze wszystkimi środkami w zakresie inwestycji społecznych, które przeznaczają się na poszczególnych obywateli, biorąc pod uwagę średnie trwanie życia, i w których zasadnicze znaczenie ma zapobieganie.

3.3. Istotne jest, by przeanalizować związek między procesami współpracy, które umożliwiają technologie informacyjne i innowacje zwane „społecznymi”, oraz przedyskutować zapowiadane w związku z nimi korzyści dla obywateli i społeczeństwa. Główne elementy można podsumować w następujący sposób:

- a) oparte na współpracy procesy otwarte na uczestnictwo zainteresowanych nimi obywateli;
- b) ich celem jest ulepszenie społeczeństwa i przemiany społeczne;
- c) zakładają wspólne poszukiwanie rozwiązań i przedstawianie uniwersalnych propozycji;
- d) stanowią niewypróbowane jeszcze rozwiązania;
- e) zachęcają do nauki, zaangażowania i przemian, które mają wpływ na poziomie lokalnym i skupiają się wokół czterech osi:
 - udział podmiotów lokalnych zgodnie z zasadą pomocniczości,
 - uczestnictwo i zaangażowanie obywateli,
 - szczególna rola społeczeństwa obywatelskiego i gospodarki społecznej,
 - proces oddolny (bottom-up).

3.4. O nowatorstwie innowacji społecznych w porównaniu z innymi rozwiązaniami stanowi zatem rodzaj stosunków powstających między podmiotami zaangażowanymi w ich rozwój, zarówno podczas ich opracowywania, jak i procesów czy etapów rozwoju. Innowacje muszą uwzględniać miejsce należne partnerom społecznym, którzy byliby reprezentatywni i zdolni do tworzenia prawa zobowiązań.

⁽²⁾ Opinia EKES-u w sprawie: „Powszechny dostęp do łączny szerokopasmowych: refleksje na temat przemian w zakresie usługi powszechnej w dziedzinie komunikacji elektronicznej” (Dz.U. C 175 z 28.7.2009, s. 8).

⁽³⁾ Źródło: http://ec.europa.eu/archives/bepa/pdf/publications_pdf/social_innovation.pdf

3.5. Jak już EKES wspominał, pomiar postępu społecznego musi charakteryzować się większą równowagą między wskaźnikami gospodarczymi i społecznymi⁽⁴⁾. Pomiar postępu społecznego z zachowaniem równowagi między środkami jakościowymi i ilościowymi jest oparty na wizji średnio- i długoterminowej w ramach zrównoważonego i przejrzystego systemu zarządzania, któremu muszą towarzyszyć jasne techniczne i społeczno-gospodarcze wskaźniki wykonania.

3.6. By znaleźć nowe rozwiązania problemów i wyzwań stojących przed współczesnym społeczeństwem, należy w sposób horyzontalny i przekrojowy uwypuklić wartość kreatywności i talentów wszystkich obywateli w rozumieniu holistycznym – końcowy wynik powinien być wyższy od sumy składników, przy maksymalnej wydajności w stosunku do kosztów. Założeniu temu z pewnością najlepiej odpowiadają zbiorowa inteligencja i wspólne tworzenie w ramach sieci współpracy.

3.7. Innowacje społeczne pojawiają się, by zaspokoić niespełnione potrzeby społeczeństwa lub w odpowiedzi na złożone wyzwania społeczne, i dotyczą dziedzin i narzędzi, np.:

a) dziedziny:

- krzewienie demokracji, zwłaszcza demokracji uczestniczącej,
- włączenie społeczne,
- gospodarka społeczna,;
- konsumpcja współdzielona,
- otwarte dane, otwarte oprogramowanie i sprzęt,
- urządzenia do noszenia na ciele (*wearable*),
- platformy propagujące wiedzę wśród obywateli,
- cyfrowe innowacje społeczne oparte na efekcie sieciowym;

b) instrumenty:

- ponowna integracja wykluczonych grup,
- zachęcanie do przyjęcia zrównoważonych postaw i zrównoważonego stylu życia za pomocą podnoszenia świadomości na temat wpływu decyzji konsumentów w sprawie energii, środowiska czy zdrowia na zrównoważoność,
- zasięgnięcie opinii obywateli w celu podejmowania lepszych decyzji (na płaszczyźnie osobistej lub instytucjonalnej),
- zwiększenie zaufania do zbiorowo generowanych statystyk,
- wykorzystanie zbiorowej świadomości na temat warunków środowiskowych i społecznych w celu zachęcenia do lepszej polityki bądź tworzenia nowych modeli dla gospodarki, społeczeństwa i demokracji,
- opracowanie alternatywnego, opartego na współpracy podejścia do rozwiązywania problemów w celu poprawy usług publicznych, otoczenia miejskiego, demokracji i internetu w oparciu o otwarte bazy danych,
- tworzenie kontaktów między obywatelami i wspólnego działania z zachowaniem troski o potrzebę prywatności i włączenia społecznego;
- kształtowanie zbiorowej świadomości na temat wyzwań środowiskowych,
- eliminowanie zbiorowych barier we włączeniu społecznym;
- wypróbowywanie nowych zbiorowych form kreatywności i współpracy,
- wyposażenie obywateli w umiejętności niezbędne do dokonania oceny odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw,
- ocena wpływu platform podnoszących świadomość zbiorową.

⁽⁴⁾ Opinia EKES-u w sprawie mierzenia wpływu społecznego (Dz.U. C 170 z 5.6.2014, s. 18).

3.8. Możliwość dzielenia się wiedzą może się obecnie przyczynić do powstawania innowacji, uzupełniając politykę społeczną. W tym kontekście technologia cyfrowa może odegrać istotną rolę, wspierając innowatorów społecznych, których celem jest zaspokajanie potrzeb poszczególnych osób.

3.9. Dlatego też niezbędne jest usunięcie przeszkód stojących na drodze innowacji i eksperymentów społecznych, tak by stworzyć otoczenie i kulturę sprzyjające innowacji, uznając i wspierając szczególną rolę różnych podmiotów (fundacji, spółdzielni, stowarzyszeń, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, kas ubezpieczeniowych, MŚP i innych przedsiębiorstw gospodarki społecznej itp.) jako partnerów i dostawców usług⁽⁵⁾.

4. Sieci współpracy

4.1. Sieć współpracy składa się z zespołu osób wykonujących pracę umysłową w ramach projektu i realizujących wspólny cel całego zespołu. Grupa ta funkcjonuje jak jeden mózg („mózg globalny”) – jeden podmiot składający się z milionów komórek tworzących nowe koncepcje, który stawia czoła tak poważnym wyzwaniom, jak język czy komunikacja. Pojawienie się internetu, w połączeniu z innymi czynnikami, doprowadziło do powstania licznych wspólnych projektów i sieci współpracy. Szansom związanym z technologią należy nadać sens teleologiczny, z myślą o służeniu wspólnemu dobru.

4.2. Z punktu widzenia osiągnięcia celów innowacji społecznych przydatne mogą być nowe narzędzia i sieci cyfrowe, takie jak usługi dla osób starszych na obszarach oddalonych itd.

4.3. Wydarzenia, decyzje, działania i poszczególne osoby znajdują się we wspólnym kontekście – w nowej przestrzeni cyfrowej, w której działają jednocześnie w czasie rzeczywistym, tworząc zbiorową inteligencję.

4.4. Zbiorowa inteligencja stanowi rodzaj nowego procesu, w którym połączenie wielu inteligencji prowadzi do rozwiązań, które nie mogłyby powstać oddzielnie lub w wyniku osobnych działań poszczególnych stron. Zbiorowa inteligencja jest więc synergicznym działaniem licznych skoordynowanych talentów. Najważniejsze jest to, jak rozwinąć zbiorową inteligencję tak, by działania zbiorowe stały się twórcze i by mogły generować procesy innowacji i zmian społecznych za pośrednictwem platform wzmacniających tego rodzaju współtworzony rozwój.

4.5. Ze względu na poszukiwanie talentów poza własną organizacją tempo realizacji celów wyznaczanych w ramach sieci współpracy jest znacznie większe niż to, jakie mogłyby osiągnąć wszelkie inne zorganizowane grupy o skończonej liczbie członków, niezależnie od ich struktury i sposobu działania. Powstałe w ten sposób innowacje są otwarte, demokratyczne, rozdzielane i zarządzane przez społeczność.

4.6. Ludzie dzielą się wiedzą zasadniczo pod dwoma warunkami: symetrii oczekiwań i asymetrii wiedzy. Wychodzenie naprzeciw wspólnym oczekiwaniom i uzupełnianie zróżnicowanej wiedzy sprzyja budowaniu sieci współpracy.

4.7. Niemniej istnieją trzy rodzaje problemów, które należy uwzględnić i którym należy stawić czoła we wszelkiego rodzaju sieciach współpracy: „jazda na gapę” (stosunki opierają się na sprawiedliwym, uczciwym wkładzie), wykorzystywanie finansowania społecznościowego dla własnych interesów⁽⁶⁾ oraz zmowa. Ostatni wymieniony problem podkreśla rolę, jaką w obszarze współpracy odgrywa zaufanie.

4.8. Sieci te buduje się na zaufaniu, które z kolei reprezentuje oczekiwania co do zaangażowania, zdolności reagowania i kompetencji osoby, z którą się współpracuje. Pełne i długotrwałe zaufanie tworzy stabilną reputację, która chroni przed znową w sieci. Nie ma zaufania bez bezpieczeństwa sieci, które jest zależne od prawa równego dla wszystkich i od kontroli. Bezpieczeństwo jest pochodną przestrzegania etyki zarówno w odniesieniu do głoszonych celów, funkcjonowania sieci, warunków tworzenia i likwidacji sieci, które powinny być przewidziane i ogłoszone publicznie, jak i pochodną poszanowania praw podstawowych, które muszą obejmować prawo do bycia zapomnianym.

⁽⁵⁾ Opinia EKES-u w sprawie Programu Unii Europejskiej na rzecz przemian i innowacji społecznych (Dz.U. C 143 z 22.5.2012, s. 88).

⁽⁶⁾ Opinia EKES-u w sprawie finansowania społecznościowego w Unii Europejskiej (Dz.U. C 451 z 16.12.2014, s. 69).

4.9. Podsumowując, do kreatywności i innowacji społecznych prowadzi ciąg następujących po sobie procesów: rozwój horyzontalnych struktur roboczych, interakcja w sieci i pojawienie się platform, a wszystko to poprzez heterogeniczny model cechujący się otwartością, podejściem horyzontalnym i rozdziałem zasobów. W ramach tego modelu nie można zapomnieć o kluczowej roli połączeń umożliwiających opracowywanie i upowszechnianie koncepcji i projektów, a także propagowanie tych nowych rodzajów organizacji działań.

4.10. Platforma w sieci jest formatem umożliwiającym intensyfikację procesów inteligencji zbiorowej, który wzmacnia poszanowanie indywidualnej tożsamości. Korzystanie z internetu stanowi punkt zwrotny, nie tylko z uwagi na demokratyzację modelu komunikacji, lecz również ze względu na połączenia, które zachęcają do alternatywnego modelu organizacji, na wzór kultury cyfrowej.

5. Komunikacja cyfrowa narzędziem innowacji społecznych w sieciach współpracy

5.1. Komunikacja cyfrowa umożliwia wizualizację współodpowiedzialności obywatelskiej, zbiorowej inteligencji i współpracy w sieci. Procesy te tworzą klimat sprzyjający rozwojowi modeli wspólnej gospodarki, których podstawą jest wspólne dobro.

5.2. EKES stwierdził już ⁽⁷⁾, że sieci społecznościowe sprzyjają odpowiedzialnemu obywatelstwu cyfrowemu i powinny gwarantować obywatelom skuteczne korzystanie z właściwych praw w środowisku cyfrowym, takich jak wolność wypowiedzi i swobodny dostęp do informacji, ochrona danych osobowych, prywatność, potrzeba przejrzystości i odpowiednia jakość usług internetowych.

5.3. Konieczne jest niemniej uwzględnianie negatywnych aspektów sieci społecznościowych i zapobieganie związanym z nimi zagrożeniom, przy jednoczesnym wypuklaniu potencjalnych możliwości i synergii tychże sieci, tak by na jednolitym rynku cyfrowym sprzyjać korzystaniu z nich w sposób odpowiedzialny i inteligentny.

5.4. Unia Europejska powinna przestać być jedynie użytkownikiem technologii cyfrowych, a stać się twórcą i producentem treści, co wymaga rozwoju talentów poprzez nadanie priorytetowego znaczenia informowaniu, szkoleniu i kształceniu, a także dostępności do społeczeństwa cyfrowego.

5.5. Jeżeli chodzi o konsumentów, istotne jest, by otrzymali odpowiednie wytyczne, zwłaszcza w takich kwestiach, jak anonimizacja i pseudonimizacja danych oraz analiza ryzyka związanego z danymi osobowymi, a także narzędzia i inicjatywy podnoszące świadomość, gdyż te instrumenty cyfrowe mogą pomóc w lepszej kontroli i ochronie danych.

Bruksela, dnia 16 września 2015 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Henri MALOSSE

⁽⁷⁾ Opinia EKES-u w sprawie odpowiedzialnego korzystania z sieci społecznościowych (Dz.U. C 351 z 15.11.2012, s. 31).